

Focussen op er voor elkaar zijn

DOOR MARC SIMON THOMAS

Er voor elkaar zijn, zeker op de lange termijn, kan verstandig zijn en goed uitpakken. Immers, als mensen het idee krijgen dat de overheid of het recht hen oneerlijk behandelt, dan liggen polarisatie en zelfs complotdenken op de loer. Wantrouwen in de overheid of het recht kan omslaan in vertrouwen wanneer mensen beleefd en met respect met elkaar omgaan. Of wanneer afwijkende meningen serieus worden genomen en steeds wordt aangegeven dat mensen ertoe doen in de samenleving. Dat is in een notendop de boodschap van het boek *Elkaar eerlijk behandelen* van Kees van den Bos. Het sleutelbegrip in het boek is waargenomen procedurele rechtvaardigheid, oftewel een oprecht ervaren, eerlijke behandeling: het 'eerlijk-proces-effect', zoals Van den Bos het noemt. Dit sleutelbegrip kan bijdragen aan het voorkomen van onrecht wantrouwen, oploeiende maatschappelijke polarisatie en overdreven achterdochtig denken. Het eerlijk-proces-effect biedt goede mogelijkheden om maatschappelijk ongenoegen te voorkomen. Waarbij tegelijkertijd wordt benadrukt dat een zekere mate van scepsis naar wat bijvoorbeeld de overheid doet, zeker niet moet worden ontmoedigd.

Het eerlijk-proces-effect

Elkaar eerlijk behandelen beslaat bijna tweehonderd pagina's en is onderverdeeld in vijf delen met in totaal tien hoofdstukken. Het boek bevat daarnaast een uitgebreide literatuurlijst en een handige index. In het eerste, inleidende deel introduceert Van den Bos het voor dit boek belangrijke psychologische fenomeen: het eerlijk-proces-effect. Wanneer mensen zich beleefd en met respect behandeld voelen, wanneer zij hun mening kunnen uiten en er door autoriteiten ook serieus naar die mening wordt geluisterd, dan is het waarschijnlijk dat het eerlijk-proces-effect optreedt. Dat leidt ertoe dat mensen zich als lid van hun groep, gemeenschap of samenleving erkend weten. Zij zijn dan eerder geneigd om anderen te vertrouwen, met hen samen te werken en te doen wat goed is voor de samenleving als geheel. Het eerlijk-proces-effect legt dus een verband tussen positieve ervaringen met bijvoorbeeld de overheid, met als gevolg

Marc Simon Thomas
is redactielid van dit tijdschrift.

Elkaar eerlijk behandelen. Wantrouwen, polarisatie en complotdenken voor zijn

Auteur: Kees van den Bos
Uitgever: Boom juridisch
Jaar van uitgave: 2023
Prijs: € 38 (paperback)

een perceptie van procedurele rechtvaardigheid, wat uiteindelijk goed is voor het vertrouwen in autoriteiten. Het eerlijk-effect-proces kan volgens Van den Bos ingezet worden tegen onvrede in de maatschappij, tegen wantrouwen, polarisatie en complotdenken. Immers, zo stelt hij al meteen op de eerste bladzijde van het eerste hoofdstuk, deze voorbeelden van sociale onvrede spelen steeds vaker een rol in onze samenleving en dat verdient dus onze aandacht. Het eerlijk-proces-effect biedt een mogelijkheid om die onvrede aan te pakken.

In het tweede deel van het boek gaat Van den Bos in op de criteria en psychologische effecten van waargenomen procedurele rechtvaardigheid. De perceptie dat je op een eerlijke en rechtvaardige manier wordt behandeld is een belangrijke voorwaarde wil het eerlijk-effect-proces optreden, aldus Van den Bos. In het derde deel – wat het meest theoretische deel is van het boek – bespreekt hij verschillende contexten van het eerlijk-proces-effect, zoals het recht en de maatschappij, en geeft hij een overzicht van de psychologische variabelen waarom dat proces zo vaak optreedt. Zo benadrukt hij dat gedrag van mensen niet alleen afhankelijk is van hun persoonlijkheid, maar ook van de omstandigheid waarin zij zich bevinden. In het vierde deel duidt hij maatschappelijke onvrede in de drie thema's: wantrouwen, polarisatie en complotdenken. In het vijfde en laatste deel draait het om 'maatschappelijke onvrede voor zijn', opgedeeld in 'openstellen' en 'de toekomst'. Bij 'openstellen'

komt hij met de volgende adviezen: probeer weg te blijven van grote, abstracte concepten, accepteer je gevoelens, werk aan empathie en mededogen en probeer ander gedrag. Bij 'de toekomst' gaat Van den Bos in op toekomstig onderzoek en komt hij met een aantal praktische implicaties. Waarbij hij overigens erkent dat het eerlijk-proces-effect geen panacee is voor alles wat mis is in de wereld, maar het is wel een concept dat kan helpen om ten minste enkele cruciale kwesties van onvrede in onze samenleving te verhelpen.

Complotdenken

In zijn boek steekt Van den Bos niet onder stoelen of banken dat een zekere mate van scepsis (maar wat dat dan is, dat wordt overigens nergens duidelijk) in wat machthebbers doen vaak erg verstandig is en kan helpen om belangrijke gebeurtenissen in de wereld te verklaren, waaronder politieke kwesties. Maar onterecht geloof in geheime complotten kan het goed functioneren van een samenleving in de weg staan. Dat kan tot extremisme en geweld inspireren en gevaarlijke gevolgen hebben voor de publieke en persoonlijke gezondheid en het democratisch burgerschap en negatieve gevolgen voor goede

Het is niet zo eenvoudig om mensen te overreden om af te zien van complotdenken

relaties tussen groepen. De vraag is vervolgens hoe daarmee om te gaan. Het is niet zo eenvoudig om mensen te overreden om af te zien van complotdenken. We komen vaak met – rationele – tegenargumenten en proberen mensen te overtuigen dat ze zich niet angstig hoeven te voelen. Maar een dergelijke aanpak werkt vaak niet, onder meer omdat complotdenken zo 'lekker' is. Wat soms beter kan werken is om de persoon in kwestie aan te geven dat jullie het er wellicht over eens zijn dat jullie het oneens zijn, maar dat je je er wel blijft voor de persoon in kwestie: 'Ik blijf wel je broer, je zus, vriend of vriendin, collega et cetera.' Wanneer dan na verloop van tijd blijkt dat het complotdenken toch niet zaligmakend was, gaan mensen waarschijnlijk op zoek naar andere bronnen van identificatie. Het in stand gehouden contact kan dan hopelijk weer verstevigd worden. Hier manifesteert zich het fenomeen dat mensen graag een bepaalde mate van autonomie hebben, maar zich tegelijkertijd onderdeel willen voelen van een groep (identificatiemotief).

Bush, Folger en Verhaeghe

Mediators, zeker zij die zich verdiept hebben in de transformatieve benadering van mediation, zullen hierin het werk van Robert Bush en Joseph Folger herkennen.¹ Die benadering gaat er immers ook vanuit dat mensen zowel behoefte hebben aan autonomie als aan identificatie met een groep. En meer recentelijk zullen zij die in 2023 bij het jaarlijkse mediationcongres in 't Spant in Bussum naar Paul Verhaeghe

Voor mediators een absolute aanrader

hebben geluisterd, iets vergelijkbaars hebben gehoord. Zeker zij die het recente boek *Onbehagen* van Verhaeghe hebben gelezen, zullen herkennen dat ook hij voortbouwt op de spanning tussen 'erbij willen horen' en 'uniek en origineel willen zijn'.² In *Onbehagen* gaat het over doorgedreven individualisme in de Westerse wereld in relatie tot een collectief gevoel van onrust. Dit gevoel van onrust dat Verhaeghe beschrijft is heel goed te koppelen aan onvrede in de maatschappij, wantrouwen, polarisatie en complotdenken van Van den Bos. De theoretische basis van een sociaal psycholoog (Van den Bos) verschilt uiteraard van die van een psychoanalyticus (Verhaeghe), maar beide boeken lijken te raken aan dezelfde thematiek. Ze staan dan ook niet voor niets naast elkaar bij mij in de kast. Het boek van Van den Bos heb ik overigens als enige van de twee van kaft tot kaft gelezen.

Conclusie

Elkaar eerlijk behandelen is een prettig leesbaar, helder gestructureerd boek over hoe we wantrouwen kunnen laten omslaan in vertrouwen. Door de ander het gevoel te geven erbij te horen wordt daartoe een belangrijke eerste stap gezet. Voor mediators, die in hun dagelijkse praktijk (bijna) altijd te maken hebben met uit elkaar gedreven standpunten en ideeën én met de wens om weer te verbinden, is dit boek van Van den Bos een absolute aanrader. ■

NOTEN

1. Robert A. Baruch Bush & Joseph P. Folger, *The Promise of Mediation*, San Francisco: Jossey-Bass Publishers 1994, p. 81-112.
2. Paul Verhaeghe, *Onbehagen*, Amsterdam: De Bezige Bij 2023.